

BERUNIY-QOMUSIY OLIM

Xusanova Nargiza Farxod qizi

Buxoro davlat pedagogika institutining 1-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Beruniy 973-yil tavallud topadi. U ota - onasidan juda yosh yetim qoldi va Iroqiylar xonadonida tarbiyalandi. Xorazmshohning jiyani amakisining o‘g‘li Abu Nasr Mansur ibn Iroq Beruniyning ustoz bo‘lgan. Faylasuf Rayda mashhur olim matematik va astronom al-Xo‘jandiy, tabib va faylasuf ar-Roziylar bilan tanishadi. Beruniy Hindistonda „Hindiston“ asari uchun ma’lumot yig‘di va uni 1030 - yil yozib tugatdi. Beruniy o‘zining shoh asarini Mas’udga bag‘ishlab “Qonuni Mas’udiy”, deb atadi. Beruniyning asarlaridan atigi 30 ga yaqini bizning kunlarga yetib kelgan.

Kalit so‘zlar: alloma, faylasuf, qomusiy olim, geodeziya, geografiya, astronomiya, Hindiston, turon, O‘rta Osiyo, Saydana, Aflotun, Arestotel, Suqrot, ilmfan, shaq, Xorazm

Kirish

“Turkustonlik ulug‘ alloma Abu Rayhon Beruniy 973-yil tavallud topadi. U ota-onasidan juda yosh yetim qolgan va Iroqiylar xonadonida tarbiyalangan. Iroqiylarning oxirgi vakili Xorazmshoh, Abu Abdulloh Muhammad ibn Ahmad ibn Iroq hisoblanadi. Xorazmshohning jiyani amakisining o‘g‘li Abu Nasr Mansur ibn Iroq Beruniyning ustoz edi”¹. “Beruniy juda yoshligidan ilm va fanga qiziqadi. U sevgan fanlar astronomiya, matematika, geodeziya, geografiya va mineralogiya edi.

U o‘zining „Geodeziya“ asarida 990-yil Kat shahrining geografik kengligini aniqlaganini yozadi”. Ma’lumki, geografik kenglikni aniqlash uchun geografiya, matematika va astronomiyadan yetarlicha bilimga ega bo‘lish lozim. 995-yili Katni, Xorazmning ikkinchi poytaxti, Gurganjning amiri Ma’mun ibn Muhammad bosib oladi.

¹ Mamatov N., Hojebayev A., Yo‘ldoshev S. Falsafa. – T.: Sharq, 2005. – B. 66.

Beruniy Iroqiylar xonadoniga mansubligi uchun Ma'munning g'azabidan qochib, Ray shahriga keladi. U Rayda mashhur olim matematik va astronom al-Xo'jandiy, tabib va faylasuf ar-Roziylar bilan tanishadi. Beruniy Rayda o'zining "Al-Faxriy sekstanti" risolasini yozadi. "997-yil Beruniy Katga qaytdi. Bu davrda Xorazmda o'zgarishlar bo'lib, Ma'mun vafot etib, uning o'rniga Ali ibn Ma'mun taxtga chiqqan edi. 998-yil Beruniy Jurjonga keldi. U Jurjonda 1004-yilgacha yashaydi. O'zining o'n beshga yaqin asarini shu yerda yaratdi. Jumladan, olimning „Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar“ asari 1000-yillar atrofida shu yerda yozilgan”². 1004-yilning bahorida Beruniy Xorazmga qaytdi. Bu vaqtda Xorazmning poytaxti Gurganj edi. Gurganjda u Oy tutilishini kuzatdi. Saroyda al-Masihiy, tabib Al Hammar, Ibn Iroq va boshqalar ishlar edilar. 1005-yil bahorida buxorolik mashhur tabib Abu Ali Ibn Sino ham Gurganjga keladi. "Gurganjda Beruniy matematika, astronomiya bilan bir qatorda fizika va mineralogiyaning ba'zi masalalari bilan shug'ullandi. Minerallarni aniqlash, ularni tizimga solishda solishtirma og'irliklardan foydalanish g'oyasi ham mana shu yerda tug'ildi. "1017-yil yozida Mahmud G'aznaviyning buyrug'iga ko'ra, Beruniy asir sifatida G'aznaga olib ketildi. U yerda og'ir sharoitda yashadi. 1019-yildan keyin ilmiy ish bilan shug'ullanish sharoitiga erishdi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

1022-1024-yillarda Mahmud Hindistonga qilgan yurushida Beruniyni o'zi bilan olib ketdi. Safarda ham Beruniy ilm bilan shug'ullandi". U Panjobdagi Nandna qal'asi yonida yer shari meridianini bir gradusining uzunligini o'lchadi va u 11895 km. ekanini aniqladi. Bu ma'lumot hozirgi zamon o'lchashlari natijasi - XIX asrdan boshlab Ovro'po va Osiyo mamlakatlarida Beruniy merosi bilan qiziqish yanada keng tus oldi. Uning asarlari lotin, fransuz, italyan, nemis, ingliz, fors, turk tillariga tarjima etila boshlandi. Beruniy asarlariga bag'ishlangan ovro'polik olimlar J. Reno, E. Zaxau, G. Zuter, E. Videman, K. Nallino, J. Sarton, R. Rayt, M. Meyerxof, osiyo olimlari S. X. Nasr, M. Kozim, S. Baraniy, M. Nizamuddin, Sh. Yaltkay kabilarning kitoblari, tarjimalari nashr etildi. Bu tadqiqotchilar Beruniy ijodigajuda yuqori baho berdilar.

² Po'latova D., Qodirov M., Ahmedova M., Abduhalimov A. Falsafa tarixi (Sharq falsafasi). – T.: TDSHI, 2013. – B.

Amriqolik tarixchi olim J. Sarton Beruniyning merosiga eng oliy baho berish bilan birga, uning o'z davrining jahondagi birinchi donishmandi deb baholaydi. Atoqli sharqshunos V. R. Rozen esa, uning ilmiy qarashlari taajjub qolarli darajada kengligi, unga hozirgi ma'nodagi haqiqiy fanning ruhi xos ekanligini qayd etadi.

Hind olimlari ham Beruniyning Hindiston falsafasi, dini, ilmi, urf-odatlarini tarixini o'rganishga qo'shgan ulkan hissasiga nihoyatda yuqori baho beradilar. Beruniy merosi rus olimlarini ham har tomonlama qiziqtirib keldi. I. Yu. Krachkovskiy, S. P. Tolstoy, A. A. Raynov, A. M. Belenitskiy, A. A. Semyonov, B. A. Rozenfeldlarning unga bag'ishlangan asarlari e'lon qilindi. Mashhur sharqshunos olim I. Yu. Krachkovskiy Beruniy merosiga yuqori baho berib, "uning qiziqqan ilm sohalaridan ko'ra qiziqmagan sohalarini sanab o'tish osondir" deb, allomaning qomusiy aqlini yana bir bor ta'kidlab o'tadi. Abu Rayhon Beruniyning "Hindiston" asarida Osiyo va Markaziy Osiyo mintaqasidagi qadimgi xalqlar, ularning urf-odati, madaniyati, an'analari, ijtimoiy hayoti, xalqlarning bir biri bilan siyosiy, ijtimoiy madaniy munosabatlari haqida ma'lumotlar qoldirgan. Abu Rayhon Beruniy Yerning kattaligini o'lchashda yangi usul qo'llab, bir gradus meridian yoyning uzunligi 111,16 kilometr ekanligini hisoblab chiqargan. Beruniy shaxsan o'zi bir qancha shaharlarning geografik kengliklarini hisobladi. Masalan, G'aznaning kengligi 330 351, Kandaniki 330 551, Dumpurniki 340 201. Uning hisoblashiga ko'ra, Buxoro shahrining kengligi 390 201 deb topilgan. Hozirgi kunda bu qiymat 390 461 dir. Demak, bu Beruniy hisobidan faqat 00 261ga farq qiladi. Xullas, buyuk bobomiz Abu Rayhon Beruniyning ilmiy va madaniy merosini o'rganish, uni o'quvchi va talabalarga yetkazish azaliy qadriyatlarimiz sirasiga kiradi. Beruniy so'ngi avlodlarga katta ilmiy meros qoldirdi. Beruniyning o'z davri ilm-fanining turli sohalariga oid 160 dan ortiq tarjimalari, turli hajmdagi asarlari, yozishmalari qolgan-ligi bizga ma'lum. Yuqorida ko'rsatib o'tilgan katta hajmdagi asarlaridan tashqari astronomiya, astrologiya, matematika, geodeziya, geologiya, mineralogiya, geografiya, arifmetika, tibbiyot, farmakologiya, tarix, filologiya masalalariga oid qator risolalar yaratdi va sanskrit tilidan arabchaga, arab tilidan sanskrit tiliga tarjimalar qildi, badiiy ijod bilan ham shug'ullanib she'rlar yozdi.

“Astrologiyaga kirish”, “Astronomiya kaliti”, “Jonni davolovchi quyosh kitobi”, “Ikki xil harakatning zarurligi haqida”, “Ko‘paytirish asoslari”, “Ptolemey “Almagesti”ning sanskritchaga tarjimasi”, “Foydali savollar va to‘g‘ri javoblar”, “Farg‘oniy “Elementlar”iga tuzatishlar”, “Turklar tomonidan ehtiyotkorlik”, “Oq kiyimlilar” va karmatlar haqida ma‘lumotlar”, “She‘rlar to‘plami”, “Al-Muqanna haqidagi ma‘lumotlar tarji-masi”, “Ibn Sino bilan yozishmalar” shular jumlasidandir. Shunday buyuk bobokolonimizning asarlarini o‘rganish biz talabalar va bo‘lajak kadrlar saboq olishlari uchun juda ham foydalidir

Natija

Xullas, buyuk bobomiz Abu Rayhon Beruniyning ilmiy va madaniy merosini o‘rganish, uni o‘quvchi va talabalarga yetkazish azaliy qadriyatlarimiz sirasiga kiradi. Beruniy so‘ngi avlodlarga katta ilmiy meros qoldirdi. Beruniyning o‘z davri ilm-fanining turli sohalariga oid 160 dan ortiq tarjimalari, turli hajmdagi asarlari, yozishmalari qolgan-ligi bizga ma‘lum. Yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan katta hajmdagi asarlaridan tashqari astronomiya, astrologiya, matematika, geodeziya, geologiya, mineralogiya, geografiya, arifmetika, tibbiyot, farmakologiya, tarix, filologiya masalalariga oid qator risolalar yaratdi va sanskrit tilidan arabchaga, arab tilidan sanskrit tiliga tarjimalar qildi, badiiy ijod bilan ham shug‘ullanib she‘rlar yozdi. Abu Rayhon Beruniy Yerning kattaligini o‘lchashda yangi usul qo‘llab, bir gradus meridian yoyning uzunligi 111,16 kilometr ekanligini hisoblab chiqargan. Beruniy Yerning radiusini o‘sha davr uchun aniq o‘lchab bergan. U Yerning meridian aylanasining uzunligini 40183 kilometr ekanligini hisoblab chiqargan. Sulton Mahmud G‘aznaviy Hindistonga qilgan safarining birida Beruniyni ham birga olib ketadi, yo‘lda sharqiy Pokistonning Mo‘ltan shahrida vaqtincha istiqomat qilishga to‘g‘ri keladi. U o‘zga yurtda bo‘lishiga qaramay, fursatdan foydalangan holda Mo‘ltondan 400 kilometr g‘arbdagi Nandna qo‘rg‘onida Yer kurrasi o‘lchamini aniqlashga kirishadi, avval shu joyning geografik kengligini o‘lchab 320001 ga teng ekanligini aniqlaydi. So‘ngra ufqning pasayish burchagini o‘lchaydi. Bu haqda olimning o‘zi quyidagicha yozadi: „Hindiston yeridagi Nandna qo‘rg‘onida istiqomat qilishimga to‘g‘ri keldi.

Qo'rg'onning g'arb tomonida baland tog', janubiy tomonida esa keng sahroni ko'rdim va shu on (ufq pasayishini o'lchash usulini) sinab ko'rishga kirishdim. Tog' tepasidan turib yerning lojuvard rangdagi osmon bilan tutashganini yaqqol ko'rdim. Qarash chizig'i vertikalga perpendikulyar bo'lgan chiziqdan 00 341 pasaydi. Perpendikulyar bo'lgan tog' balandligini o'lchadim, u shu yerda qo'llanadigan o'lchovda 652,055 cho'zim (gaz)ga teng keldi". Beruniy o'lchab topgan qiymatlar bo'yicha o'ziga xos usul bilan Yer kurrasi radiusining uzunligi 12803337,036 gazga teng ekanligini hisoblab chiqardi. Agar bir gaz 0,4933 metr ekanligini e'tiborga olsak, Yer kurrasi radiusi uzunligi, Beruniy hisobicha, 6315,886 kilometr bo'ladi. Bu raqam hozirgi vaqt-da olingan qiymatdan juda kam farq qiladi, ya'ni xatolik radius uzunligining 0,9 foizini tashkil etadi. So'ngra Beruniy shu 320 001 kenglikdagi bir gradus meridian yoyning uzunligi 223550,329 gaz yoki 110,277 kilometr ekanini hisoblab chiqadi. Bu raqamni hozirgi davrda aniqlangan bir gradus yoyning qiymati 110,885 kilometr bilan taqqoslasak, bundan ming yil ilgari Beruniy bir gradus yoy uzunligini hisoblashda atigi 618 metr xato qilganligi ma'lum bo'ladi. Yer aylanasing uzunligini aniqlash, Beruniy aytganidek, sahrolarni kezib 10 yoy uzunligini aniqlashga nisbatan aniq va qulay. Shu bois, u trigonometrik usullardan foydalanib, tog' balandligini o'lchashda avvalgi astronomlardan ham aniqroq natijaga erishgan. Yer aylanasing uzunligini topish haqida Beruniy bunday deydi: "Yer aylanasing uzunligini topish uchun hamma hollarda ham shu topilgan topilmani, ya'ni radiusni ikkilantirib 22 ga ko'paytir, hosil bo'lgan ko'paytmani 7 ga bo'l, shunda sen o'lchagan birliklarda Yer aylanasing uzunligi kelib chiqadi".

Beruniy aytgan amallarni bajarganda $l=2pR$ ni aylana uzunligini hisoblash mumkin. Bunda $22/7=3,14\dots$ ni ifodalaydi. Shunday qilib, Beruniy shaxsan o'zi bir qancha shaharlarning geografik kengliklarini hisobladi. Masalan, G'aznaning kengligi 330 351, Kandaniki 330 551, Dumpurniki 340 201. Uning hisoblashiga ko'ra, Buxoro shahrining kengligi 390 201 deb topilgan. Hozirgi kunda bu qiymat 390 461 dir. Demak, bu Beruniy hisobidan faqat 00 261ga farq qiladi. Xullas, buyuk bobomiz Abu Rayhon Beruniyning ilmiy va madaniy merosini o'rganish, uni o'quvchi va talabalarga

yetkazish azaliy qadriyatlarimiz sirasiga kiradi. Abu Rayxon Muhammad ibn Ahmad Beruniy o'rta asrlarning buyuk qomusiy olimlaridan edi. Uning buyukligi o'sha davrning deyarli barcha fanlariga qo'shgan betakror ilmiy merosida namoyon bo'ladi. Beruniyning olimlilik salohiyatiga mashhur sharqshunos olim I.Yu.Krachkovskiy „uning qiziqqon ilm sohalaridan ko'ra qiziqmagan sohalarini sanab o'tish osondir“ deb baho bergan edi. G'arb tadqiqodchilaridan M.Meyerxoff esa „Beruniy musulmon fanini namoyish etuvchi qomusiy olimlarning eng mashhuri bo'lishi kerak“ degan fikrni bildiradi.

II Bob. Beruniy “Hindiston” asarida geosiyosat

“Astrologiyaga kirish”, “Astronomiya kaliti”, “Jonni davolovchi quyosh kitobi”, “Ikki xil harakatning zarurligi haqida”, “Ko'paytirish asoslari”, “Ptolemey “Almagesti”ning sanskritchaga tarjimasi”, “Foydali savollar va to'g'ri javoblar”, “Farg'oniy “Elementlar”iga tuzatishlar”, “Turklar tomonidan ehtiyotkorlik”, “Oq kiyimlilar” va karmatlar haqida ma'lumotlar”, “She'rlar to'plami”, “Al-Muqanna haqidagi ma'lumotlar tarji-masi”, “Ibn Sino bilan yozishmalar” shular jumlasidandir. Shunday buyuk bobokolonimizning asarlarini o'rganish biz talabalar va bo'lajak kadrlar saboq olishlari uchun juda ham foydalidir.

Al-Beruniy nomi forscha „birun“ (“chet” degan ma'noni anglatadi) so'zidan olingan bo'lib, u Afrig'iy Xorazmshohlar poytaxti Kat shahrining chekka tumanida tug'ilgan. Al-Beruniy hayotining dastlabki 25 yilini Xorazmda o'tkazdi, u yerda islom, fiqh, ilohiyot, grammatika, riyoziyot, falakiyot, tibbiyot va falsafa, fizika va boshqa ilmlar bilan ham shug'ullandi. Beruniy ona tili bo'lgan xorazmiy tilidan tashqari fors, arab yunon, ibroniy va suryoniy tillarini bilgan va 50 yoshida sanskrit tilini o'rgandi. Iroqiylarning oxirgi vakili Abu Nasr Mansur ibn Iroq Beruniyning ustoz edi. Al-Beruniy falakiyot, riyoziyot, geodeziya, jug'rofiya va mineralogiya va tabiiy fanlarni yaxshi bilgan. Shuningdek, tarixchi, xronolog va tilshunos sifatida ham ajralib turardi. U o'z davrining deyarli barcha fanlarini mukammal o'rgangani sabab qomusiy alloma

^{2.1} Beruniyning “Hindiston” asarida geosiyosiy munosabatlar. Avesto»da yozilishicha, Afrosiyobning o'g'li yoki nevarasi.

deb nomlanadi va ko‘plab ilm sohalarida tinimsiz izlanishlari uchun mo‘l-ko‘l mukofotlangan.[4] Shoh xonadoni va jamiyatdagi boshqa qudratli unsurlar Al-Beruniyning tadqiqotlarini moliyalashtiradi. O‘ziga xos ta’sirga ega bo‘lgan Al-Beruniyning o‘zi ham falsafani o‘rganish davomida, boshqa xalqlarning olimlaridan, xususan, yunon olimlaridan ham ilhom olgan. Beruniy jahon astronomiya va geografiya fani olimi Beruniyning boy ilmiy merosi hali to‘la o‘rganilmagan. Beruniy yirik olim Abu Nosir ibn Iroqdan Evklid geometriyasi, Ptolemeyning astronomik ta’limotlari bo‘yicha dars olgan. 995-yilgacha u astronomiya, geografiya, geodeziya amaliy masalalarini hal etish bilan birga Yer va osmon globusini yasadi hamda astronomiyaga oid bir necha kitoblar yozdi. Olimning ana shunday asarlaridan biri „Geodeziya“ 1025-yilda yozib tugatilgan. Bu asar „shaharlar orasidagi masofalarni aniqlash uchun joylarning chegaralarini belgilash“ga doirdir. Kitobning 4-bobi oxirida Beruniy Yer aylanasing kattaligini o‘lchash haqida fikr yuritgan. Qadimdan insonlar Yerning shakli va kattaligini bilishga qiziqqanlar va turli xalqlar Yer shaklini turlicha tasavvur qilishgan.

Jahon tarixidagi birinchi hind shunos olim Abu Rayhon Beruniy (973–1048) sulton Mahmud G‘aznaviyning Hindiston yurishida hamroh bo‘ldi. Hind zaminida bir necha yil yashab, sanskrit tilini o‘rgandi. U Hindiston haqida o‘zigacha ma’lum bo‘lgan barcha ma’lumotlarni sinchiklab to‘pladi va “Hindiston” deb nomlagan qomusiy asar yaratdi. Beruniy bu noyob va nodir asarida qadimgi va o‘rta asr hind tarixi, falsafasi, dinlari, astronomiyasi, jo‘g‘rofiyasi, huquqi, urf-odatlar haqida qimmatbaho ma’lumotlarni kelgusi avlodlarga yozib qoldirdi.

Muhokama

Abu Rayhon Beruniyning bu asariga baho bergan hind olimi Hamid Rizo so‘zi bilan aytsak, o‘rta asr va yangi zamon mual liflaridan hech biri hind madaniyatining chigal masalalarini chuqur ilmiy ruhda tushunishda Abu Rayhon Muhammad Beruniy erishgan yutuqlar darajasiga yeta olmadi. Beruniyning “Hindiston” asari muallifning qadimgi hind madaniyati va faniga qilgan tortig‘idan iboratdir. Kalkutta universiteti professori S.K. CHatterjining fikricha, Beruniy hind mualliflari tiliga xos bo‘lgan

xususiyatlarni shunday yaxshi bilganki, hatto bunday kishilarning o'sha til egasi bo'lmish hind xalqi ichidan chiqishi ham kamdan-kam uchraydigan hodisa edi. Milodiy 1040 yillarda madaniyat olamida hind va musulmonlarning madaniy merosini har tomonlama chuqur bilgan faqatgina bir kishi bo'lgan, u ham bo'lsa Abu Rayhon Beruniy edi. Olimning fikricha, Beruniy hindshunos olim bo'lishi bilan birga barcha davr hindshunoslarining ham eng birinchisi sanaladi. Abu Rayhon Beruniy o'n uch-o'n to'rt yil Hindistonda umr kechirgan. Muallif o'z asarida hind tafakkurining turli-tuman sohalarini qamrab olishga harakat qilgan. Asarda ularning fani, tarixi, diniy kitoblari va e'tiqodlari, jon, modda, bu dunyo, narigi dunyo haqidagi tushunchalari, hatto hind tili, grammatikasi, yozuvi, folklori, ulardagi yozma yodgorliklar, she'riyat, falsafasidagi rang-barang tarmoqlar va boshqa ko'p masalalar qamrab olingan. Beruniy asarida hindlarning aniq fanlari haqida ham ancha chuqur fikr yuritadi, yer, osmon, umuman, olam tuzilishi haqida ularning tushunchalari bayon etiladi. Asarning bir qancha bobida zamon va vaqt, olamning paydo bo'lishi masalasi, kun, oy va yillarning bo'laklari, ular haqidagi tushunchalarga bag'ishlangan. Hindistonning mashhur davlat arbobi Javoharlal Neru Beruniyning bu asarini hurmat-ehtirom bilan tilga oladi. "Beruniy, – deydi Neru, – yunon falsafasini o'rganib, hind falsafasini mutolaa qilmoq uchun sanskrit tilini o'rganadi. Beruniy hind va yunon falsafasini bir-biriga solishtirib, bularda mavjud bo'lgan umumiylikni ko'rib hayratda qoldi. Beruniyning kitobi daliliy ma'lumotlarni qamrab olish bilan birga, u urush, talon-taroj, ommaviy qirg'in bo'lishiga qaramay, fan ahllari o'z ishlarini davom ettirganini ko'rsatib beradi. Ikki orani nafrat va xudbinlik kayfiyatlari buzib turgan paytlarda ham Beruniy begona odam bo'la turib, bu o'lka kishilari ahvolini tushuntirishga harakat qildi". Beruniyning o'z vatani O'zbekistonda ham uning ijodiga katga e'tibor berib kelinmoqda. H. M. Abdullayev, I. M. Mo'minov, V. Yu. Zohidov, Ya. G'. G'ulomov, U. Karimov, S. A. Bulgakov kabi atoqli olimlarimiz Beruniy faoliyati haqida qator risola, asarlar yaratdilar. Toshkentda unga bag'ishlangan qator xalqaro ilmiy konferensiyalar o'tkazildi. Birinchi bor Beruniyning "Qadimgi yodgorliklar", "Hindiston", "Mas'ud qonuni", "Geodeziya", "Saydona" kabi asosiy asarlarini o'z ichiga oluvchi ko'p tomli

saylanma asarlari o‘zbek va rus tillarida O‘zbekiston Fanlar akademiyasi tomonidan nashr etildi. Ko‘chalar, institutlarga uning nomi berilgan. Fan sohasida Beruniy nomiga davlat mukofoti ta’ sis etilgan. Beruniyning o‘z vatani O‘zbekistonda ham uning ijodiga katga e’tibor berib kelinmoqda. H. M. Abdullayev, I. M. Mo‘minov, V. Yu. Zohidov, Ya. G‘. G‘ulomov, U. Karimov, S. A. Bulgakov kabi atoqli olimlarimiz Beruniy faoliyati haqida qator risola, asarlar yaratdilar. Toshkentda unga bag‘ishlangan qator xalqaro ilmiy konferensiyalar o‘tkazildi. Birinchi bor Beruniyning “Qadimgi yodgorliklar”, “Hindiston”, “Mas’ud qonuni”, “Geodeziya”, Saydona” kabi asosiy asarlarini o‘z ichiga oluvchi ko‘p tomli saylanma asarlari o‘zbek va rus tillarida O‘zbekiston Fanlar akademiyasi tomonidan nashr etildi. Ko‘chalar, institutlarga uning nomi berilgan. Fan sohasida Beruniy nomiga davlat mukofoti ta’ sis etilgan.

Zotan, Abu Rayhon Beruniy o‘z davrida ilm olamiga Hindistonni kashf etgan ulug‘ bir kashshof bo‘lgan edi. Hind madaniyati tarixida Beruniydan so‘ng yana bir vatandoshimiz, ulug‘ zot Zahiriddin Muhammad Bobur ham yorqin iz qoldirdi. Beruniyning o‘z vatani O‘zbekistonda ham uning ijodiga katga e’tibor berib kelinmoqda. H. M. Abdullayev, I. M. Mo‘minov, V. Yu. Zohidov, Ya. G‘. G‘ulomov, U. Karimov, S. A. Bulgakov kabi atoqli olimlarimiz Beruniy faoliyati haqida qator risola, asarlar yaratdilar. Toshkentda unga bag‘ishlangan qator xalqaro ilmiy konferensiyalar o‘tkazildi. Birinchi bor Beruniyning “Qadimgi yodgorliklar”, “Hindiston”, “Mas’ud qonuni”, “Geodeziya”, Saydona” kabi asosiy asarlarini o‘z ichiga oluvchi ko‘p tomli saylanma asarlari o‘zbek va rus tillarida O‘zbekiston Fanlar akademiyasi tomonidan nashr etildi. Ko‘chalar, institutlarga uning nomi berilgan. Fan sohasida Beruniy nomiga davlat mukofoti ta’ sis etilgan.

Xulosa

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Beruniy “Hindiston” asari ayrim qismlarinkeng muhokama qilinishi, bu asarda kelgusida Hindiston tabiati va geografiyasi sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borish uchun imkoniyat yaratuvchi nihoyatda qiziqarli va keng ma’lumotlar mujassamlangan deb hisoblashga asos beradi. Yana shu narsa diqqatga sazovorki, bu asar, birinchidan, siyosiy, tarixiy va qiyosiy-tarixiy grammatika

hamda ijtimoiy tilshunoslik nuqtai nazaridan, jumladan, tilshunoslikning toponimika, paleografiya, etimologiya, terminologiya, mifologiya kabi sohalari bo'yicha, shuningdek, fonologiya, morfologiya va boshqa rejalarda kelgusida o'rganilishi mumkin. Abu Rayhon Beruniyning "Hindiston" asari tarixiy siyosiy ahamiyatga ega bo'lib unda juda muhim bo'lgan tarixiy ma'lumotlar keltirilgan. Bu esa geosiyosiy munosabatlarda muhim sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pirmat Shermuhamedov. "Dahoning tug'ilishi yoxud Abu Rayhon Beruniy qismati". Toshkent Beruniy. Tanlangan asarlar. II tom. Hindiston. T. «Fan», 1965. A. Rasulov, Yu. Hakimjonov, G'. Jalolov tarjimasida. 538b.
2. Beruniy—O'rta asrning buyuk olimi. To'plam. T. «Fan», 1950. A. Irisov. Abu Rayhon Beruniyning «Hindiston» asari. Beruniy. Tanlangan asarlar. II tom. T. «Fan», 1965.
3. Beruniy. Sbornik statey k 1000 -letiyu so dnya rojdeniya. T. «Fan», 1973, 1-205b. (Kitobda: I. Mo'minov, A. K. Arends, M. Usmonov, V. Eрман, B. Ahmedov, P. Bulgakov, U. Karimov, Abu Rayhon Beruniy hayoti va ijodi Nurxon Bahrom maqolasidan foydalanildi.